

Lapsiköyhyys ja lapsen elatus vanhempien eron jälkeen

MIA HAKOVIRTA

Johdanto

Perhesuhteet eivät sijoitu nykyisin aina perheen yhteen yhteiseen kotiin, vaan yhä suurempi osa lapsista elää lapsuuttaan erossa toisesta vanhemmastaan vanhempien eron vuoksi. Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, kuinka eron jälkeisissä perhesuhteissa toteutuu vanhemman velvollisuus osallistua lapsen huoltoon ja elatukseen. Kansallinen lainsäädäntö toimii peruslähtökohtana, kun määritellään vanhempien eron jälkeisiä velvoitteita lapsiinsa nähden, ja molemmat vanhemmat ovat juridisesti vastuussa lastensa elatuksesta, vaikka eivät asusikaan lapsen kanssa samassa kotitaloudessa (Millar & Wardman 1996). Vanhempien asuessa eri talouksissa lapsen elatus muodostaa lapsen huollon taloudellisen perustan. Kyse ei ole vain vanhempien elatusvelvollisuuden toteutumisesta, vaan myös lapsen oikeudesta saada elatusta molemmilta vanhemmiltaan (Therborn 1993).

Puolisoiden eron yhteydessä vanhempien taloudellinen tilanne usein heikkenee, sillä lähes samoilla tuloilla joudutaan elättämään kaksi kotitaloutta. Useissa tutkimuksissa onkin havaittu, että erityisesti naisten tulot laskevat eron myötä (Smock & al. 1999; Uunk 2004; Hussain & Kangas 2009). Vanhempien ero on myös lapsen näkökulmasta taloudellinen riski, sillä yksinhuoltajaäidin todennäköisyys päätyä köyhäksi on huomattavasti suurempi kuin sen vanhemman, joka tapaa lasta ja on velvoitettu maksamaan elatusapua (Nicols-Casebolt 1986; Bartfeld 2000; Smyth & Weston 2000). Lasten köyhyys onkin

yleistynyt monissa länsimaissa viime vuosikymmeninä ja kohdistuu erityisesti yksinhuoltajaperheisiin, joista suurin osa on äitien ja lasten muodostamia perheitä (esim. Ritakallio & Bradshaw 2006). Tämän vuoksi kysymys siitä, kuinka lapsen elatus turvataan vanhempien eron jälkeen, liittyy niihin keskeisiin haasteisiin, joita perhelämän monimuotoistuminen ja muuttuvat perherakenteet asettavat sosiaaliturvajärjestelmälle.

Eri maiden elatusjärjestelmät eroavat toisistaan sekä ideologisilta lähtökohdiltaan että siinä, miten vastuuta lapsen elatuksesta on jaettu toisaalta lapsen vanhempien välillä ja toisaalta vanhempien ja yhteiskunnan välillä (Millar 1996; Skevik 1998; Corden 1999; Skinner & Davidson 2009). Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, miten elatusapu ja elatustuki vähentävät lasten köyhyyttä yksinhuoltajaperheissä Suomessa, Ranskassa ja Isossa-Britanniassa. Tutkimukseen kolmessa vertailumaassa vastuu lapsen huollosta ja elatuksesta vanhempien eron jälkeen on organisoitu eri tavoin. Keskeinen eroavuus maiden elatusjärjestelmissä liittyy elatusavun määrääytymisperusteisiin sekä yhteiskunnan rooliin lapsen elatuksen turvaamisessa (Millar 1996; Corden 1999; Skinner & Davidson 2009). Isossa-Britanniassa lapsen elatus on vanhempien vastuulla ja täysin riippuvainen toisen vanhemman maksamasta elatusavusta, sillä julkista elatustukijärjestelmää ei ole (Corden 1999; Ridge 2005). Suomessa ja Ranskassa on elatustukijärjestelmä, jolloin yhteiskunta takaa lapselle elatustukea, mikäli toinen vanhemmista ei kykene huolehtimaan lapsen elatuksesta tai laiminlyö elatusavun maksamisen (Martin & Math 2006; Gottberg 2007). Vaikka Suomen ja Ranskan elatustukijärjestelmät muistuttavat toisiaan, on niiden välillä kuitenkin merkittäviä hallinnollisia eroja, jotka voivat vaikuttaa lopputulokseen eli siihen, kuinka paljon lapsi lo-

Tekstissä käytetään käsitettä eron jälkeinen vanhemmuus, mutta tarkastelu koskee yhtä lailla myös vanhempia, jotka eivät ole missään vaiheessa eläneet yhdessä lapsen kanssa samassa kotitaloudessa.

pulta saa elatusta. Tutkimuksen maat siis edustavat erilaisia elatusmalleja lapsen huollon ja elatukseen järjestämisessä (Skinner & Davidson 2009). Keskeistä onkin tutkia, miten nämä erilaiset tavat vastata lapsen elatuksesta kykenevät turvaamaan lapsen toimeentulon sekä vähentämään lasten köyhyyttä vanhempien asuessa erillään – onhan lasten köyhyys yleisintä juuri yksinhuoltajaperheissä. Tässä artikkelissa olen kiinnostunut erityisesti siitä, miten elatusapu ja elatustuki onnistuvat lapsiköyhyyden vähentämisessä Suomessa, Ranskassa ja Isossa-Britanniassa.

Kirjoituksen aluksi kuvailen eri maiden tapoja järjestää lapsen elatus vanhempien asuessa erillään sekä tarkastelen aikaisempien tutkimustulosten valossa elatusavun köyhyyttä vähentävää vaikutusta. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessa käytettävää Luxembourg Income Study -aineistoa sekä kuvaan laajemmin tutkimusmetodologiset valinnat. Empiirisen osan aluksi tutkin sitä, kuinka suuri osa lapsista ylipäätään saa elatusapua toiselta vanhemmaltaan ja kuinka suuri on elatusavun ja elatustuen osuus yksinhuoltajaperheiden käytettävissä olevista tuloista vertailumaisissa. Elatusavun ja elatustuen köyhyyttä vähentävää vaikutusta arvioin köyhyysasteen näkökulmasta. Kokonaisuudessaan analyysi pyrkii tuottamaan tietoa erilaisten elatusjärjestelmien toimivuudesta ja siitä, miten lapsen elatusapu ja elatustuki kykenevät vähentämään yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten köyhyyttä tutkimusmaissa.

Vanhemmuus ja lapsen elatus eron jälkeen

Vanhemmuus rakentuu vanhempien ja lasten välisestä vastavuoroisesta suhteesta sekä vanhemmuuteen kuuluvista tehtävistä (Belsky 1984). Eron jälkeisellä vanhemmuudella tarkoitetaan yleisesti vanhemmuuden jakamisen ja jatkamisen ideaalia uudessa muodossa (Kuronen 2003; Kääriäinen 2008; Hakovirta & Rantalaiho 2009). Eron jälkeisestä vanhemmuudesta tekee erityisen se, että vanhemmuus jaetaan jonkin kotitalouden ulkopuolella asuvan henkilön kanssa ja myös lapsella säilyy usein suhde toiseen biologiseen vanhempaan: isään tai äitiin. Marjo Kurosen (2003, 114) mukaan eron yhteydessä vanhemman ja puolison rooli erottuvat selkeästi toisistaan ja ero tekee erittäin näkyväksi vanhemmuuden eri osa-alueet, kuten tunnesuhteet, huolen-

pitotyön, kasvattamisen ja taloudellisen vastuun.

Vanhemmuussuhteiden uudelleenjärjestely eron jälkeen nojaa periaatteellisesti lapsen oikeuteen rakentaa ja ylläpitää suhdetta sekä saada elatusta myös siltä vanhemmalta, jonka kanssa hän ei jaa arkeaan tai jota hän ei voi tavata ilman erityisjärjestelyitä. Vanhemman näkökulmasta on kyse molempien vanhempien lakisääteisestä velvollisuudesta huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä elatuksesta. Eron jälkeinen vanhemmuus voidaan jakaa sosiaaliseen ja psykologiseen sekä taloudelliseen vanhemmuuteen (Amato & Gilbreth 1999; Bradshaw & al. 1999, 85). Sosiaaliseen vanhemmuuteen kuuluu arkinen huolenpito ja läheisyys, ja sen yksi konkreettinen indikaattori on lapsen ja vanhemman yhteydenpito. Taloudellinen vanhemmuus puolestaan tarkoittaa käytännössä lapsen elatuksesta huolehtimista. Lapsen molemmat biologiset vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan riippumatta siitä, onko lapsi vanhempien yhteishuollossa vai toisen vanhemman yksinhuollossa (Millar & Warman 1996; Corden 1999).

Lapsen vanhempien asuessa erillään lapsen huollon taloudellinen perusta muodostuu toisen vanhemman maksamasta elatusavusta. Elatusapu on maksusuoritus, jolla vanhempi kattaa lapsen lakisääteisen elatusvelvollisuuden tai osan siitä. Mikäli vanhempi ei kykene huolehtimaan lapsen elatuksesta tai on laiminlyönyt elatusavun maksamisen, Pohjoismaissa ja osassa Keski-Euroopan maita yhteiskunta maksaa lapselle elatustukea, jolla turvataan lapsen elatus. Elatustukea voi saada myös lapsi, jonka isyyttä ei ole voitu vahvistaa. Elatustuen maksaminen ei vaikuta elatusvelvollisen velvollisuuteen suorittaa elatusapu täysimääräisenä, vaan elatusapua voidaan periä myös takaisin (Millar 1996; Corden 1999; Skinner & al. 2008).

Jane Millar (1996) on jaotellut maita kahteen eri ryhmään sen mukaan, mikä rooli valtiolla on lasten elatuksen turvaamisessa eron jälkeen. Anglosaksissa maissa, kuten Uudessa-Seelannissa, Yhdysvalloissa, Australiassa ja Isossa-Britanniassa, vastuu lapsen elatuksesta on lapsen vanhemmilla ja valtion rooli liittyy vain elatusapujen perimiseen elatusvelvolliselta. Pohjoismaissa sekä useissa Keski-Euroopan maissa valtio turvaa lapsen elatuksen maksamalla elatustukea, mikäli elatusvelvollisen maksukyky on riittämätön.

Skinner ja Davidson (2009) jakoivat maita kolmeen erilaiseen elatusmalliin sen perusteella, mis-

sä määrin päätökset lapsen huollosta ja elatuksesta ratkaistaan oikeudessa, erilaisissa elatusaputoimistoissa tai elatuksen sopimisessa on piirteitä molemmista. Itävalta, Belgia, Ranska ja Ruotsi edustavat ns. oikeusistuimallia, jossa päätökset lapsen huollosta ja elatuksesta ratkaistaan pääasiassa oikeusistuimissa. Australiassa, Tanskassa, Uudessa Seelannissa, Norjassa ja Isossa-Britanniassa on käytössä ns. edustusopimusmalli. Se tarkoittaa sitä, että sopimukset ja päätökset lapsen huollosta ja elatuksesta tehdään erilaisissa lastenhuoltovirastoissa. Suomi, Yhdysvallat ja Alankomaat edustavat ns. sekamallia, jossa lapsen elatuksesta voidaan sopia joko vanhempien kesken ja/tai vahvistaa sopimus sosiaaliviranomaisilla tai oikeudessa.

Christine Skinnerin ja Jacqueline Davidsonin (2009) jaottelussa Suomessa lapsen huoltoon ja elatukseen liittyvissä neuvotteluissa lainsäädäntö korostaa vanhempien sopimusvapautta. Suomessa vanhemmat voivat sopia keskenään lapsen huollosta ja elatuksesta, ja mikäli sopimus on lapsen edun mukainen, se voidaan vahvistaa sosiaalitoimessa tai tuomioistuimissa (Gottberg 2007). Elatusavun laskemiseksi ei ole selkeää kaavaa, mutta vuonna 2007 elatustuen määrän arvioimiseksi oikeusministeriö antoi uuden ohjeistuksen, jonka mukaan lapsen elatuksen tarve jaetaan vanhempien elatuskyvyn mukaisessa suhteessa, ottaen huomioon kuitenkin elatusvelvollisen maksukyky (OM 2007).

Oikeusistuimallia edustavassa Ranskassa vanhemmat voivat sopia keskenään lapsensa huoltajuudesta, mutta elatussopimus vahvistetaan yleensä perheoikeudessa. Molemmilla vanhemmilla säilyy kuitenkin velvollisuus huolehtia lapsen elatuksesta ja kasvatuksesta niin kauan kuin lapsi on alaikäinen tai niin kauan, kuin täysi-ikäinen lapsi ei ole taloudellisesti itsenäinen. Elatusavun määrän laskennassa ei ole yhtenäistä kaavaa tai ohjeistusta vaan tuomarit päättävät elatusavun suuruuden ottamalla huomioon molempien osapuolten taloudellisen tilanteen. (Martin & Math 2006; Skinner & Davidson 2009.)

Sekä Suomessa että Ranskassa lapsella on oikeus saada elatustukea, mikäli elatusvelvollinen ei kykene suorittamaan elatusapua. Tähän elatustukeen liittyykin Suomen ja Ranskan välinen keskeinen eroavuus. Suomessa elatustukea voi hakea heti, kun elatusvelvolliselle määrätty elatusapu ei ole suoritettu (Hiilamo 2009, 74). Ranskassa elatustukea voi hakea vasta perheoikeuden tuomarin

päätöksellä. Tämä on johtanut siihen, että moni yksinhuoltaja jättää elatustuen hakematta. (Martin & Math 2006.)

Isossa-Britanniassa molemmat vanhemmat ovat eron jälkeen yhdessä vastuussa lapsensa huollosta ja elatuksesta, ellei tuomioistuin erikseen toisin määrää. Vanhempien asuessa erillään Child Support Agencylla eli valtion lastenhuoltovirastolla on keskeinen rooli elatussopimusten tekemisessä sekä täytäntöönpanossa. Elatusavun määrittämisessä noudatetaan ennalta sovittua kaavaa, jonka mukaan elatusapua maksetaan yhdestä lapsesta noin 15 prosenttia nettotuloista, kahdesta lapsesta 20 prosenttia nettotuloista ja 25 prosenttia nettotuloista kolmesta tai useammasta lapsesta. Pienituloiset elatusvelvolliset maksavat minimisumman, joka on viisi puntaa viikossa. Mikäli elatusvelvollinen ei kykene maksamaan elatusapua, mitään korvaavaa elatustukijärjestelmää ei ole. (Bradshaw & Skinner 2000; Ridge 2005.)

Eron jälkeinen vanhemmuus on siis vahvasti juridisesti säänneltyä. Perhelainsäädännön avulla on pyritty luomaan puitteita sille, miten vanhemmuutta eron jälkeen voidaan toteuttaa ja miten vastuu lapsen huollosta ja elatuksesta järjestetään. Tosiasia on kuitenkin se, että vanhemmuus ja vastuu lasten kasvatuksesta eivät eron jälkeen jakaudu tasaisesti vanhempien välillä, vaan vanhempien parisuhteen päättyessä lapsi jää useissa maissa lähes poikkeuksetta asumaan äitinsä kanssa ja isistä tulee elatusvelvollisia (Skinner & al. 2008). Useissa aikaisemmissa tutkimuksissa on myös havaittu, että isän osallisuus lapsen arkeen vähenee eron myötä (Dudley 1991; Maccoby & al. 1993; Bradshaw & al. 1999; Dunn & al. 2004). Isien näkökulmasta korostuu isän elättäjän rooli, sillä lapsen ja isän tapaamiset eivät aina toteudu suunnitellun mukaisesti, mutta isän velvollisuus huolehtia lapsen elatuksesta säilyy.

Lapsiköhyys ja elatusapu: aikaisempi tutkimus

Köyhyyden vähentäminen on yksi keskeisimmistä hyvinvointivaltioiden tehtävistä. Eri maat ovat onnistuneet tässä tehtävässä eri tavoin ja erityisesti lapsiköyhyyden yleisydessä on maiden välillä suuriakin eroja. Useat kansainväliset vertailtavat tutkimukset ovat osoittaneet lapsiköyhyyden olevan matalinta Pohjoismaissa ja vastaavasti laajamittaisinta Yhdysvalloissa ja muissa anglo-

amerikkalaisissa maissa sekä useissa Etelä-Euroopan maissa. Toisena keskeisenä havaintona tutkimuksissa on ollut se, että lapsiköyhyys kohdistuu selkeästi yksinhuoltajiin sekä monilapsisiin perheisiin. (Bradbury & Jäntti 2001; Rainwater & Smeeding 2003; Ritakallio & Bradshaw 2006, Jäntti & Gornik 2009.)

Perhepolitiikan laajuudella eli etuuskien tasolla ja kattavuudella on osoitettu olevan selvä yhteys matalaan lapsiköyhyyteen (Bradbury & Jäntti 2001; Ritakallio & Bradshaw 2006.) Tosin Veli-Matti Ritakallion ja Jonathan Bradshaw'n (2006) EU-maiden välinen tarkastelu toi esille sen, että lapsiköyhyyden osalta perinteinen regiimijako ei enää ole totuudenmukainen, sillä perinteistä pohjoismaista mallia ei tutkimuksen perusteella löytynyt. Esimerkiksi Ruotsissa perhepolitiikka kykenee torjumaan lasten köyhyyttä tehokkaasti, mutta Tanskassa perhepolitiikka on melko tehotonta lapsiköyhyyden vähentämisessä. (Ritakallio & Bradshaw 2006.)

Perhepolitiikka koostuu kuitenkin useista erilaisista ja eri tavoin kohdennetuista tulonsiirroista, joiden köyhyyttä vähentävä vaikutus on erilainen. Esimerkiksi lapsilisästä on useissa Euroopan maissa tullut kaikkia lapsia koskeva järjestelmä, mutta lapsilisän määräytymisperusteet, organisoitavat ja suuruus vaihtelevat maiden välillä. Pohjoismaissa lapsilisä on universaali etuus, kun taas Etelä-Euroopan maissa lapsilisän suuruus on riippuvainen perheen tuloista. (Bradshaw & Finch 2002.) Erilaiset lapsilisäjärjestelmät myös vähentävät lapsiköyhyyttä eri tavoin (Immervoll & al. 2001). Elatusjärjestelmissä on vielä lapsilisäjärjestelmiäkin enemmän maittaista variaatiota, joten on tärkeä selvittää, minkälainen elatusjärjestelmä kykenee kaikkein tehokkaimmin vähentämään lasten köyhyyttä. Erityisesti yksinhuoltajilla, joiden tulopakettissa tulonsiirtojen osuus on suuri, yksittäisen etuuden merkitys köyhyyden lieventäjänä voi on merkittävä (Rainwater & Smeeding 2003, 124–130).

Jonathan Bradshaw'n (2006) mukaan lasten elatusapu vaikuttaa lapsiköyhyyteen kolmella eri tavalla. Ensinnäkin elatusapu voi vähentää lapsiköyhyyttä nostamalla tuloja yli köyhyysrajan siinä kotitaloudessa, jossa lapsi asuu yksinhuoltajan kanssa. Toiseksi, elatusvelvollisen maksama elatusapu voi lisätä lapsiköyhyyttä elatusvelvollisen omassa kotitaloudessa, mikäli hänellä on elätettäväänään muitakin lapsia uusperheessä. Kolmanneksi, kuten kaikilla sosiaaliturvatuksilla, myös

elatusavuilla voi olla erilaisia kannustinvaikutuksia esimerkiksi työllistymiseen tai uuden avo- tai avioliiton solmimiseen. (Bradshaw 2006.) Gillian Paull ja kumppanit (2000) havaitsivat, että nostamalla tarveharkintaisissa tulonsiirroissa huomioidettavan elatusavun määrää äitien työllisyysaste laski. Toisaalta on havaittu, että kotitalouden saamilla elatusavuilla ei ole vaikutuksia työllistymiseen, koska elatusvelvolliset eivät aina maksa sovittua elatusapua säännöllisesti ja elatusapu on hyvin epäsäännöllistä tuloa (Ridge & al. 2007).

Elatusapujen köyhyyttä vähentävää vaikutusta on selvitetty jonkin verran ulkomaisissa tutkimuksissa. Bradshaw (2006) tutki, miten elatusapu vaikutti lapsiköyhyyteen Isossa-Britanniassa. Isossa-Britanniassa vuonna 2004/2005 elatusapu nosti noin viisi prosenttia lapsista pois köyhyydestä. Yksinhuoltajaperheiden lapsista lähes 12 prosenttia nousi pois köyhyydestä elatusavun turvin. Työssäkävien yksinhuoltajien keskuudessa elatusapu vähensi lapsiköyhyyttä huomattavasti tehokkaammin eli 64 prosenttia työssäkävistä yksinhuoltajista, jotka saivat elatusapua, vältti köyhyyden elatusavun ansiosta. Ei-työllisten yksinhuoltajien köyhyyttä elatusapua ei kykene vähentämään, koska saatu elatusapu huomioidaan tulona tarveharkintaisissa tulonsiirroissa ja useat ei-työlliset yksinhuoltajat elävät Isossa-Britanniassa tarveharkintaisen toimeentulotuen varassa. (Bradshaw 2006.)

Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on havaittu, että elatusavut vähensivät köyhyyttä yksinhuoltajaäitien keskuudessa tutkimuksista riippuen neljästä kahdeksaan prosenttia ja tukea saavien yksinhuoltajaperheiden keskuudessa noin neljänneksen (Meyer & Hu 1999; Bartfelt 2000; Sorensen & Zibman 2000; Cancian & Meyer 2003). Yhdysvalloissa kuitenkin vain joka kolmannes elatusapuun oikeutetuista perheistä saa elatusapua (Kunz & al. 2003), minkä vuoksi elatusavun köyhyyttä vähentävä vaikutus jää lopulta melko pieneksi.

2000-luvun alun LIS-aineistoihin pohjautuvissa kansainvälisissä vertailuissa Christine Skinner ja kumppanit (2008) havaitsivat, että elatusapu ja elatustuki vähensivät lasten köyhyyttä kaikkein tehokkaimmin Itävallassa ja Sveitsissä, jossa lapsiköyhyys aleni noin 25 prosenttia. Suomessa elatusapu ja elatustuki vähensivät lapsiköyhyyttä kuusi prosenttia. Pohjoismaista Ruotsi ja Norja sijoittuivat Suomea selvästi paremmin, sillä Ruotsissa elatusapu- ja tukijärjestelmä alensivat lapsi-

köyhyyttä 18 prosenttia ja Norjassakin 14 prosenttia. Ison-Britanniassa lapsiköyhyys väheni elatusapujen ansiosta vain kolme prosenttia. (Bradshaw 2006.)

Aineisto ja menetelmät

Vertailevassa hyvinvointivaltiotutkimuksessa tulonsiirtojen ja verotuksen köyhyyttä vähentävää tutkimusta on tehty paljon. Vähemmän on kuitenkin tutkittu sitä, miten yksittäinen etuus vähentää köyhyyttä, sillä yksittäisen etuuden vertailtavuus maiden välillä on hankalaa (esim. Immervolt 2001; Kuivalainen 2004; Bradshaw 2006). Lasten elatusapujen vertailu maiden välillä on haastavaa myös siitä syystä, että kyseessä on yksityinen tulonsiirto, jonka määrästä ja maksusta voidaan sopia vanhempien kesken. Kun kyseessä ei ole julkinen tulonsiirto, kaikkia kotitalouksia, jotka tosiasiaassa saavat elatusapua ei ole mahdollista identifoida aineistoista¹. Elatusapua voidaan maksaa myös uusperheissä asuville lapsille, mutta myöskään näitä perheitä ei ole mahdollista identifoida LIS-aineistoista. Tämän tutkimuksen kohdejoukkona ovat siis vain yksinhuoltajaperheet eli kotitaloudet, joissa on yksi aikuinen ja vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Lesket on poistettu analyseistä, koska leskien ja orpojen toimeentulo on turvattu perhe-eläkkeillä. Kaiken kaikkiaan analyysin kohteena olevia yksinhuoltajakotitalouksia oli Ranskan aineistossa 448, Suomen aineistossa 350 ja Ison-Britannian aineistossa 1 983.

Tutkimuksen aineistona käytetään Luxembourg Income Study -tulonjakoaaineistoa (LIS), joka sisältää tulotietoja yli 20 maasta. Aineistot tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia vertailla tulonjakoa ja tulonsiirtojen vaikuttavuutta eri maissa. Tulotiedot sisältävät mm. palkka- ja yrittäjätulot, tulonsiirrot ja verot. Tulonsiirrot sisältävät tietoja erityyppisistä tulonsiirroista, mikä mahdollistaa yksittäisten tulonsiirtojen tarkastelun. Kaikki aineistot on harmonisoitu, mikä mahdollistaa suhteellisen luotettavan vertailun maiden

välillä. Suomen ja Ranskan aineistot ovat vuodelta 2000 ja Ison-Britannian aineisto vuodelta 1999, koska tutkimuksen aloitushetkellä uudempiä aineistoja ei vielä ollut saatavilla.

Köyhyys on tässä artikkelissa määritelty ns. suhteellisen tulometodin avulla, jolloin köyhiä ovat ne kotitaloudet, joiden käytettävissä olevat tulot ovat alle 60 prosenttia väestön mediaanituloista. Kulutusyksikkönä on käytetty ns. klassista OECD-kulutusyksikköä. Kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa arvon yksi ja seuraavat aikuiset saavat arvon 0,7 ja alle 18-vuotiaat lapset iästä riippumatta arvon 0,5. Koska elatusavun tavoitteena on poistaa lasten köyhyyttä, aineistoista lasketaan ns. lapsiköyhyysaste, jolloin köyhyysluvat lasketaan lapsipopulaatiosta siten, että lapsikotitaloudet kerrotaan niissä olevien lasten lukumäärällä. Näin saadut luvut kertovat köyhissä kotitalouksissa elävien lasten määrän. Köyhyyslaskelmat puolestaan kuvaavat sitä, miten lapsen elatuksen turvaamiseksi luotu etuus on onnistunut lapsiköyhyyden vähentämisessä.

Elatusavun ja elatustuen lapsiköyhyyttä pienentävää vaikutusta mitataan ns. standardimenetelmällä, jolloin absoluuttista vaikutusta voidaan mitata käytettävissä olevien tulojen perusteella lasketun köyhyysasteen ja käytettävissä olevien tulojen, joista on vähennetty elatusapu ja/tai elatustuki, perusteella lasketun köyhyysasteen perusteella. LIS-aineistoissa elatusapu- ja tuki on koodattu omiksi muuttujikseen, mikä mahdollistaa sen, että elatusavun ja elatustuen köyhyyttä poistavaa vaikutusta voidaan verrata vähentämällä käytettävistä olevista tuloista saadun elatusavun ja elatustuen määrä. Suhteellinen vaikutus puolestaan kuvaa köyhyysasteen absoluuttisen muutoksen elatusapua ja elatustukea edeltävään köyhyysasteeseen. Tämä tarkastelutapa kertoo sen, kuinka laajaa lapsiköyhyys olisi ilman elatusapua ja elatustukea ja missä määrin elatusapu- ja tuki vähentävät lapsiköyhyyttä (vrt. Kuivalainen 2004). Lapsiköyhyyttä vähentävää vaikutusta tarkastellaan erikseen sekä kaikilla yksinhuoltajakotitalouksilla että pelkästään tukea saaneilla yksinhuoltajakotitalouksilla. Näin voidaan analysoida, miten elatusapu ja elatustuki ylipäättään vähentävät yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten köyhyyttä, sekä sitä, miten lapsiköyhyys vähenee elatusapua ja elatustukea saaneiden lasten perheissä.

1. Elatusapuista ei myöskään ole olemassa virallisia tilastoja, sillä kaikkia elatussopimuksia ei esimerkiksi Suomessa vahvisteta sosiaalitoimissa, ja tuomioistuimissa vahvistetuista sopimuksista ei ole systemaattista tilastotietoa. Suomessa ainoastaan kuntien sosiaalitoimissa vahvistetuista elatussopimuksista on saatavilla tilastoja.

Elatusavun ja elatustuen osuus kotitalouden tuloista

Vaikka vanhemmilla on lakisääteinen velvollisuus huolehtia lapsen elatuksesta myös eron jälkeen, läheskään kaikki yksinhuoltajakotitalouksissa asuvat lapset eivät saa säännöllistä elatusapua toiselta vanhemmaltaan (taulukko 1). Suomessa 43 prosenttia, Ranskassa noin kolmasosa ja Isossa-Britanniassa viidesosa yksinhuoltajaperheiden lapsista saa elatusta toiselta vanhemmaltaan. Suhteellisen matalat elatusapua saavien lasten osuudet voivat johtua monestakin eri tekijästä. Ensinnäkin, kaikki elatusvelvolliset eivät kykene huolehtimaan lapsen elatuksesta, elatusapua ei ole vahvistettu lainkaan tai se on maksettu kertakorvauksena. Osa vanhemmista ei myöskään vaadi elatusapua maksettavaksi, koska haluavat ylläpitää lapsen ja vanhemman välisiä suhteita (Bradshaw 1999). Myöskään esimerkiksi Suomessa ja Ranskassa lapsen isyyden selvittäminen ei ole pakollista, jolloin kaikki elatusapuun oikeutetut lapset eivät saa elatusapua, vaan he ovat oikeutettuja elatustukeen.

Yhteiskunnan maksamaa elatustukea sai yksinhuoltajaperheiden lapsista Suomessa alle puolet ja Ranskassa alle viidennes. Isossa-Britanniassa lapsi jää ilman elatusta, mikäli muualla asuva vanhempi ei kykene maksamaan elatusapua, sillä minkäänlaista elatusavun korvaavaa tukimuotoa ei ole. Ranskassa lähes puolet lapsista kuuluu joko elatusavun tai elatustuen piiriin. Ranskassa elatustukea maksetaan vain perheoikeuden päätöksellä, mikä osaltaan voi vähentää tukea hakevien osuutta ja selittää sitä, miksi elatustukea saavien määrä on Ranskassa Suomea matalampi. Suomessakaan kaikki lapset eivät saa säännöllistä elatusapua ja elatustukea.

Taulukko 1. Elatusapua ja elatustukea saaneiden lasten osuus yksinhuoltajakotitalouksissa Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Suomessa, %

	Elatus- apua saa- neiden lasten osuus %	Elatus- tukea saa- neiden lasten osuus %	Elatusapua ja tukea saaneiden lasten osuus %
Iso-Britannia	21	-	21
Ranska	34	16	48
Suomi	43	39	72

Lähde: Kirjoittajan omat laskelmat LIS-aineistosta

tusta toiselta vanhemmaltaan, mutta lapsi on oikeutettu elatustukeen. Siksi tämä tulos Suomen osalta on yllättävä, sillä vain 72 prosenttia yksinhuoltajakotitalouksissa asuvista lapsista saa LIS-aineiston perusteella joko elatusapua tai elatustukea. Tulokset ovat silti melko yhdenmukaisia esimerkiksi Christine Skinnerin kumppaneiden (2008) tutkimustulosten kanssa, jossa yksinhuoltajakotitalouksista elatusapua tai tukea sai Suomessa 69 prosenttia, Ranskassa 55 prosenttia ja Isossa-Britanniassa 21 prosenttia. Erot tuloksissa selittyvät mitä ilmeisimmin sillä, että tutkimuksessa on käytetty erilaisia painokertoimia.

Seuraavaksi tarkastellaan elatusavun ja elatustuen osuutta yksinhuoltajien käytettävissä olevista tuloista (taulukko 2). Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, elatusavut ja elatustuet muodostavat vain noin kymmenyksen yksinhuoltajakotitalouksien tuloista (Kunz & al. 2003; Rainwater & Smeeding 2003; Hakovirta 2006; Skinner & al. 2008). Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia. Tosin elatusavun ja elatustuen osuutta käytettävistä tuloista on vertailtu erikseen, mikä mahdollistaa yksityiskohtaisemman tarkastelun.

Isossa-Britanniassa kaikissa yksinhuoltajakotitalouksissa elatusavun osuus käytettävissä olevista tuloista on vain noin viisi prosenttia, kun taas elatusapua saavissa yksinhuoltajakotitalouksissa elatusapu muodostaa jo viidenneksen käytettävistä tuloista.

Taulukko 2. Elatusavun ja elatustuen osuus yksinhuoltajien käytettävissä olevista tuloista, %

	Elatus- apu %	Elatus- tuki %	Elatusapu ja elatustuki yhteensä %
Iso-Britannia			
Tukea saavat kotitaloudet	19	-	19
Kaikki yksinhuoltajat	5	-	5
Ranska			
Tukea saavat kotitaloudet	16	3	19
Kaikki yksinhuoltajat	8	1	9
Suomi			
Tukea saavat kotitaloudet	7	5	13
Kaikki yksinhuoltajat	5	4	9

Lähde: Kirjoittajan omat laskelmat LIS-aineistosta

tettävissä olevista tuloista. Ranskassa elatusavun osuus yksinhuoltajakotitalouksien käytettävissä olevista tuloista on huomattavasti suurempi kuin elatustuen osuus. Elatusapu- ja elatustuki yhdessä muodostavat yhdessä noin viidenneksen tukea saavien kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista. Kaikkien yksinhuoltajien keskuudessa noin yhdeksän prosenttia käytettävissä olevista tuloista koostuu elatusavuista ja elatustuista. Suomessa elatusapujen- ja elatustukien osuus yksinhuoltajakotitalouksien käytettävissä olevista tuloista ei ole kovin korkea ja elatusavun ja elatustuen osuus käytettävistä olevista tuloista on lähes samansuuruinen sekä tukea saavien yksinhuoltajakotitalouksien keskuudessa että kaikissa yksinhuoltajakotitalouksissa.

Nämä tulokset kertovat siitä, miten vastuu lapsen elatuksesta vanhempien eron jälkeen toteutuu eri hyvinvointivaltioissa. Suomessa ja jossain määrin myös Ranskassa julkinen valta on ottanut vastuuta lapsen elatuksesta, jolloin turvataan lapsen oikeus elatukseen elatusvelvollisen maksukyvyistä riippumatta. Isossa-Britanniassa vastuu lapsen elatuksesta kuuluu vanhemmille myös eron jälkeen, eikä yhteiskunta kompensoi lapselta puuttuvaa elatusta.

Vähentääkö elatusapu ja elatustuki lapsiköyhyyttä?

Seuraavaksi tarkastellaan saadun elatusavun ja elatustuen lapsiköyhyyttä vähentävää vaikutusta kaikissa yksinhuoltajakotitalouksissa sekä elatusapua ja elatustukea saaneissa kotitalouksissa (taulukko 3 ja 4). Näissä analyyseissä on yhdistetty elatusapu ja elatustuki, jolloin voidaan arvioida koko elatusjärjestelmän lapsiköyhyyttä vähentävää vaikutusta. Tulokset osoittavat, että elatusapu ja elatustuki vähentävät lapsiköyhyyttä ja sen jälkeen harvempi lapsi elää köyhydessä. Lapsiköyhyys ennen saatua elatusapua on selvästi korkein Isossa-Britanniassa (61 prosenttia). Suomessa 36 prosenttia ja Ranskassa 44 prosenttia yksinhuoltajaperheissä asuvista lapsista olisi köyhiä ilman elatusapua ja elatustukea. Isossa-Britanniassa elatusavun jälkeen lapsiköyhyys ei yksinhuoltajaperheissä juurikaan vähene, eli elatusavun merkitys lapsiköyhyyden lievittäjänä on suhteellisen vähäinen. Myöskään Ranskassa elatusavun ja elatustuen merkitys köyhyden lieventäjänä ei ole kovin suuri, sillä kymmenen prosenttia yksinhuoltaja-

Taulukko 3. Elatusavun ja elatustuen lapsiköyhyyttä vähentävä vaikutus kaikissa yksinhuoltajakotitalouksissa

	Lapsiköyhyys		Vähennys	
	ENNEN elatusapua ja elatustukea, %	Elatusavun ja elatustuen JÄLKEEN, %	Abso-luuttinen, %	Suhteellinen, %
Iso-Britannia	61	57	4	7
Ranska	44	34	10	23
Suomi	36	21	15	42

Lähde: Kirjoittajan omat laskelmat LIS-aineistosta

Taulukko 4. Elatusavun ja elatustuen lapsiköyhyyttä vähentävä vaikutus elatusapua ja elatustukea saaneissa

	Lapsiköyhyys		Vähennys	
	ENNEN elatusapua ja elatustukea, %	Elatusavun ja elatustuen JÄLKEEN, %	Abso-luuttinen, %	Suhteellinen, %
Iso-Britannia	49	31	18	37
Ranska	49	30	19	39
Suomi	40	20	20	50

Lähde: Kirjoittajan omat laskelmat LIS-aineistosta

kotitalouksien lapsista nousee pois köyhyydestä. Suomessa elatusavulla ja elatustuella sen sijaan on selkeä lapsiköyhyyttä vähentävä vaikutus. Lapsiköyhyys vähenee 15 prosenttiyksikköä ja suhteellisestikin köyhyys vähenee 42 prosentilla.

Elatusavun ja elatustuen lapsiköyhyyttä vähentävää vaikutusta tarkastellaan seuraavaksi elatusapua ja elatustukea saaneiden yksinhuoltajaperheiden keskuudessa (taulukko 4). Ennen elatusavun ja elatustuen huomioimista tukea saaneissa yksinhuoltajakotitalouksissa Ranskassa ja Isossa-Britanniassa noin puolet ja Suomessa 40 prosenttia lapsista eli köyhydessä. Kaikissa vertailumaissa elatusapua ja elatustukea saavista lapsista nousee noin 20 prosenttia köyhyysrajan yläpuolelle. Suomessa lasten köyhyys väheni tukea saavissa kotitalouksissa suhteellisesti eniten 50 prosentilla. Ranskassa ja Isossa-Britanniassa lapsiköyhyys väheni elatusavun ja elatustuen ansioista tukea saavien kotitalouksien keskuudessa selvästi vähemmän.

Elatusavulla ja elatustuella voidaan katsoa olevan tärkeä rooli lapsiköyhyyden torjunnassa. Tu-

lokset osoittavat, että elatusapu ja elatustuki vähentävät lapsiköyhyyttä sekä kaikissa yksinhuoltajatalouksissa että erityisesti elatusapua ja -tukea saavissa yksinhuoltajatalouksissa. Tutkimuksessa mukana olevien maiden väliset erot ovat kuitenkin merkittäviä. Isossa-Britanniassa elatusapu ei vähennä lapsiköyhyyttä kaikissa yksinhuoltajatalouksissa, koska tukea saa vain pieni määrä yksinhuoltajaperheiden lapsista. Niissä perheissä, jotka saavat elatusapua, lapsiköyhyys kuitenkin alenee selvästi. Ranskassa elatusapu ja elatustuki vähentävät lapsiköyhyyttä noin viidennesen kaikissa yksinhuoltajatalouksissa, ja elatusapua ja -tukea saavien talouksien keskuudessa lapsiköyhyys alenee selvästi enemmän. Suomessa taas elatusapu ja elatustuki vähentävät lapsiköyhyyttä sekä kaikissa yksinhuoltajatalouksissa että elatusapua ja elatus-tukea saavien keskuudessa, sillä lapsiköyhyys vähenee lähes 50 prosentilla.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa tarkasteltiin elatusavun ja elatus-tuen kykyä vähentää lapsiköyhyyttä kolmessa maassa, jossa elatusjärjestelmät erosivat selkeästi toisistaan. Elatusapu ja elatustuki vähensivät yksinhuoltajaperheiden lapsiköyhyyttä, mutta eri maissa eri tavoin. Isossa-Britanniassa elatusavun lapsiköyhyyttä vähentävä vaikutus jää pieneksi, koska harva yksinhuoltajaperheen lapsi ylittää elatusapua. Suomessa ja Ranskassa elatusapu ja elatustuki yhdessä vähentävät lapsiköyhyyttä, mutta lapsiköyhyys voisi vähentyä vieläkin enemmän, mikäli kaikki lapset saisivat elatusta myös toiselta vanhemmaltaan.

Vaikka elatusapu ja elatustuki onnistuvat vähentämään hieman lapsiköyhyyttä, niin siitä huolimatta tulokset osoittavat, että yksinhuoltajatalouksissa lapsiköyhyys on yleistä kaikissa tutkituissa maissa. Nykyiset perhepoliittiset tulonsiirrot ja elatusjärjestelmät eivät riittävästi torju vanhempien eron mukanaan tuomia taloudellisia riskejä. Sen sijaan niissä perheissä, joissa yksinhuoltaja saa elatusavun ja elatus-tuen lisäksi myös palkkatuloja, köyhyys vähenee selvästi (Skinner & al. 2008). Yksinhuoltajien palkkatyö on siis edelleen yksi tehokas keino torjua köyhyyttä, vaikka yksinhuoltajat kuuluvat myös työssäkäyvien köyhien riskiryhmään (Hakovirta 2006; Airio 2008). Lapsiköyhyyden ehkäisy ja alentaminen ovat kuitenkin yksi tulevaisuuden sosiaalipolitiikan

haasteista, sillä lasten köyhyys on selkeä riskitekijä lapsen kasvulle ja kehitykselle ja voi johtaa syrjäytymiseen (Duncan & Brooks-Gunn 2000).

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että elatusavun ja elatus-tuen osuus yksinhuoltajaperheiden käytettävistä olevista tuloista ei ole merkittävä. Yksinhuoltajat kokoavatkin toimeentulonsa monesti useista eri tulonlähteistä (Rainwater & Smeeding 2003). Tämä saattaa johtaa tilanteisiin, joissa bruttotulojen kasvua ei seuraakaan käytettävissä olevien tulojen kasvu. Esimerkiksi tarveharkintaisessa toimeentulotuessa elatusapu ja elatustuki huomioidaan tulona eivätkä elatusapu tai elatustuki kohenna toimeentulotukea saavien yksinhuoltajien tuloja. Olisikin syytä pohtia, missä määrin kohtuullinen elatusapu ja elatustuki voitaisiin huomioida toimeentulotuessa etuoikeutettuna tulona, jolloin elatusapu voisi nostaa toimeentuloa ainakin niiden pienituloisten yksinhuoltajien kohdalla, jotka joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen.

Tämä katsaus oli sikäli historiallinen, että tutkimuksen aineistot olivat 2000-luvun alusta ja erityisesti Isossa-Britanniassa elatusapujärjestelmää on uudistettu vuonna 2001 (Bradshaw & Skinner 2000). Suomessa on otettu käyttöön uudet ohjeistukset elatusavun määrittämisessä ja elatus-tukien maksatus ja elatusapusaatavien perintä on siirtynyt kunnilta Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi 1.4.2009 alkaen. Sen selvittäminen, miten nämä muutokset vaikuttavat elatusavun määrään ja elatusapua saavien lasten osuuteen, on seuraavien tutkimusten tehtävä. Elatusavun ja elatus-tuen lisäksi on syytä vertailla sitä, miten elatusjärjestelmät yhdessä eri maiden perhepoliittisten järjestelmien kanssa kykenevät torjumaan lasten köyhyyttä. Luxembourg Income Study -aineistot mahdollistavatkin uuden tarkastelun, sillä vuoden 2005 aineistot alkavat olla saatavilla useimmista tutkimusmaista.

Tämä tutkimus tarkasteli elatusavun ja elatus-tuen merkitystä lapsen kanssa asuvan vanhemman näkökulmasta. Elatusapujärjestelmän toimivuutta voidaan arvioida myös elatusavun maksajan eli elatusvelvollisen näkökulmasta. Yksittäiset kansalliset tutkimukset ovat tuoneet esiin sen tosiasian, että maksettu elatusapu saattaa synnyttää köyhyyttä myös elatusvelvollisten ja heidän uusien perheidensä keskuudessa, vaikka elatusapua määrättäessä pitäisi harkita myös elatusvelvollisen elatuskyky (Bradshaw & al. 1999; Bartfeld 2000). Tämä puolestaan nostaa esiin kysy-

myksen siitä, miten vastuuta lapsen elatuksesta jaetaan vanhempien kesken, kun molemmilla vanhemmilla on elätettävänä eri kotitalouksissa asuvia lapsia. Myös käytäntö, jossa kaksi erillään asuvaa vanhempaa osallistuu aktiivisesti lapsensa jokapäiväiseen elämään kantaen yhä tasa-suhtaisemmin huolta lapsen arkisista asioista ja tarpeista, aiheuttaa muutospaineita lapsen elatuksen järjestämiseen. Näihin erilaisten perhemuoto-

TIIVISTELMÄ

Mia Hakovirta: Lapsiköyhyys ja lapsen elatus vanhempien eron jälkeen

Lapsen elatus muodostaa lapsen huollon taloudellisen perustan lapsen vanhempien asuessa eri kotitalouksissa. Lapsen elatus koostuu pääasiassa lapsen toisen vanhemman maksamasta elatusavusta ja/ tai yhteiskunnan maksamasta elatustuesta. Eri maiden elatusjärjestelmät eroavat toisistaan siinä, miten vastuu lapsen elatuksesta on jaettu valtion ja perheenjäsenten kesken. Myös elatusjärjestelmien taustafilosofiat, tavoitteet ja organisointitavat poikkeavat maiden välillä. Analyysissä tarkastellaan sitä, kuinka suuri osa yksinhuoltajaperheiden lapsista sai elatusta toiselta vanhemmaltaan ja miten elatusapu ja elatustuki vähensivät yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten köyhyyttä Suomessa, Isossa-Britanniassa ja Ranskassa. Analyysit perustuivat vuosituhannen vaihteen Luxembourg Income Study -aineistoihin.

Tulokset osoittivat, että Isossa-Britanniassa viidennes, Ranskassa noin kolmannes ja Suomessa

jen aiheuttamiin muutospaineisiin sosiaaliturvassa ei kiinnitetty riittävästi huomioita, ja lapsiperheiden sosiaaliturvan kehittäminen on tältä osin kesken (esim. Hiilamo 2009; Hakovirta & Rantalaiho 2010). Oleellista olisi löytää ratkaisuja, jotka takaisivat molemmille vanhemmille taloudellisesti turvautun vanhemmuussuhteen jatkumisen parisuhteen päättymisestä huolimatta.

vajaa puolet yksinhuoltajakotitalouksissa asuvista lapsista sai elatusta toiselta vanhemmaltaan. Suomessa ja Ranskassa lapsi on oikeutettu elatustukeen, mikäli toinen vanhempi ei kykene huolehtimaan lapsen elatuksesta. Yksinhuoltajaperheissä asuvista lapsista elatusavun ja elatustuen piiriin kuuluikin Suomessa noin 70 prosenttia lapsista ja Ranskassa lähes puolet.

Elatustuki ja elatusapu vähensivät lapsiköyhyyttä eri maissa eri tavoin. Isossa-Britanniassa elatusapu ei kykene vähentämään lapsiköyhyyttä, koska tukea saa vain pieni osa yksinhuoltajaperheissä asuvista lapsista. Niissä kotitalouksissa, joissa lapsi sai elatusapua, lapsiköyhyys sen sijaan väheni selvästi. Ranskassa elatusapu ja elatustuki vähensivät lapsiköyhyyttä yksinhuoltajakotitalouksissa noin viidenneksen ja elatusapua ja tukea saavissa kotitalouksissa selvästi enemmän. Suomessa yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten köyhyys väheni kaikissa yksinhuoltajatalouksissa 50 prosentilla ja elatusapua ja elatustukea saavissa kotitalouksissakin 42 prosentilla.

KIRJALLISUUS

- Airio, Ilpo: Change of norm? In-work Poverty in a Comparative Perspective. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 92. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 2008
- Amato, Paul & Gilbreth, Joan: Non-Resident Fathers and Children's Well-Being: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family* 61 (1999): 3, 557–573
- Bartfeld, Judi: Child Support and the Postdivorce Economic Well-being of Mothers, Fathers and Children. *Demography* 37 (2000): 2, 203–213
- Belsky, Jay: The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development* 55 (1984): 1, 83–96
- Bradbury, Bruce & Jäntti, Markus: Child Poverty across Twenty-five Countries. Teoksessa: Bradbury, Bruce & Jäntti, Markus (toim.): *The Dynamics of Child Poverty in Industrialized Countries*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001
- Bradshaw, Jonathan: Child Support and Child Poverty. *Benefits: Journal of Social Security* 14 (2006): 3, 199–208
- Bradshaw, Jonathan & Finch, Naomi: A Comparison of Child Benefit Packages in 22 Countries. *Research Report 174*. Lontoo: Department of Work and Pensions, 2002

- Bradshaw, Jonathan & Skinner, Christine: *Child Support: The British fiasco*. *Focus* 21 (2000): 1, 80–86
- Bradshaw, Jonathan & Stimson, Carol & Skinner, Christine & Williams, Julie: *Absent Fathers?* Lontoo: Routledge, 1999
- Corden, Anne: *Making Child Maintenance Regimes Work*. London: Family Policy Studies Centre, 1999
- Cancian, Maria & Meyer, Daniel: *Child Support in the United States: an Uncertain and Irregular Source of Income*. Discussion paper nro 1298-05. Wisconsin: Institute for Research on poverty, 2005
- Dudley, James: *Increasing Our Understanding of Divorced Fathers Who Have Infrequent Contact with Their Children*. *Family Relations* 40 (1991): 3, 279–285
- Duncan, Greg & Brooks-Gunn, Jeanne: *Family Poverty, Welfare Reform and Child Development*. *Child Development* 71 (2000): 188–196
- Dunn, Judy & Cheng, Helen & O'Connor, Thomas & Bridges, Laura: *Children's Perspectives on Their Relationships with Their Nonresident Fathers: Influences, Outcomes and Implications*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45 (2004): 3, 553–566

- Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A:117. Turku: Turun yliopisto, 2007
- Hakovirta, Mia: Yksinhuoltajien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45. Helsinki: Väestöliitto, 2006
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna: Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa: Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo. (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 2010
- Hiilamo, Heikki: Mitä voisimme oppia Ruotsista. Yksinhuoltajien asema Suomen perhepolitiikassa pohjoismaisessa vertailussa. Teoksessa: Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.): Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D50. Helsinki: Väestöliitto, 2009
- Hussain, Azhar M. & Kangas, Olli: New Holes in the Safety net? Economic and Social Consequences of Divorce in Denmark. Teoksessa: Andress, Hans-Jurgen & Hummelsheim, Dina (toim.): When Marriage Ends. Economic and Social Consequences of Partnership Dissolution. Cheltenham: Edward Elgar, 2009
- Immerovoll, Herwig & Sutherland, Holly & de Vos, Klaas: Reducing Child Poverty in the European Union: the Role of Child Benefits. Teoksessa: Vlemincks, Koen & Smeeding, Timothy (toim.): Child Well-being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What do we know. Bristol: The Policy Press, 2003
- Kuivalainen, Susan: Missä määrin toimeentulotuki poistaa köyhyyttä. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004): 6, 583–593
- Kunz, James & Villeneuve, Patrick & Garfinkel, Irwin: Child Support among Selected OECD countries: a comparative analysis. Teoksessa: Vlemincks, Koen & Smeeding, Timothy (toim.): Child Well-being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What do we know. Bristol: The Policy Press, 2003
- Kuronen, Marjo: Eronnut perhe? Teoksessa: Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 2003
- Kääriäinen, Aino: Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 2008
- Maccoby, Eleanor & Buchanan, Christy & Mnookin, Robert & Dornbush, Sanford: Postdivorce Roles of Mothers and Fathers in the Lives of Their Children. Journal of Family Psychology 7 (1993): 1, 24–38
- Martin, Claude & Math, Antoine: A comparative Study of Child Maintenance Regimes. Answers to Questionnaires for National Informants for France, 2006
- Meyer, Daniel & Hu, Mei-Chen: A Note on the Antipoverty Effectiveness of Child Support among Mother-only Families. Journal of Human Resources 34 (1999): 1, 225–234
- Millar, Jane: Mothers, Workers, Wives. Comparing Policy Approaches to Supporting Lone Mothers. Teoksessa: Bortolaia Silva, Elisabeth (toim.): Good enough Mothering? Feminist Perspectives on Lone Motherhood. Lontoo: Routledge, 1996
- Millar, Jane & Warman, Andreas: Family Obligations in Europe. Lontoo: Family Policy Studies Centre, 1996
- Nichols-Casebolt, Ann: The Economic Impact of Child Support Reform on the Poverty Status of Custodial and Non-custodial Families. Journal of Marriage and Family 48 (1986): 875–880
- OM: Ohje lapsen elatusvulun suuruuden arvioimiseksi. Oikeusministeriön julkaisu 2007:2. Helsinki: Oikeusministeriö, 2007
- Paull, Gillian & Walker, Ian & Zhu Yu: Child Support Reform: some analysis of the 1999 White paper. Fiscal Studies 21 (2000): 105–140
- Rainwater, Lee & Smeeding, Timothy: Poor Kids in Rich Countries. Americas's Children in Comparative Perspective. New York: Sage, 2003
- Ridge, Tess: Supporting children? The Impact of Child Support Policies on Children's Well-being in the UK and Australia. Journal of Social Policy 34 (2005): 121–142
- Ridge, Michael & O'Flaherty, Damien & Deasley, Sarah: Child Support and Work Incentives: A literature review. Lontoo: Department of Work and Pensions Research Report no 402, 2007
- Ritakallio, Veli-Matti & Bradshaw, Jonathan: Child Poverty in the European Union. Teoksessa: Bradshaw, Jonathan & Hatland, Aksel (toim.): Social Policy, Employment and Family Change in Comparative Perspective. Cheltenham: Edward Elgar, 2006
- Skinner, Christine & Davidson, Jacqueline: Recent Trends in Child Maintenance Schemes in 14 countries. International Journal of Law, Policy and the Family 23 (2009): 25–52
- Skinner, Christine & Bradshaw, Jonathan & Davidson, Jacqueline: Child Support Policy: An International Perspective. Luxembourg Income Study Working Paper No 478. Luxembourg, 2008
- Skevik, Anne: Children's Right, Fathers Duty, Mothers Responsibility. Policies and Attitudes towards Lone Parents. NOVA Skriftserie 2/98. Oslo: NOVA, 1998
- Smock, Pamela & Manning, Wendy & Gupta, Sanjiv: The Effect of Marriage and Divorce on Women's Economic Well-being. American Sociological Review 64 (1999): 794–812
- Smyth, Bruce & Weston, Ruth: Financial Living Standards after Divorce. A Recent Snapshot. Research Paper No. 23. Melbourne: Australian Institute of Family Studies, 2000
- Sorensen, Elaine & Zibman, Chava: A Look at Poor Dads Who Don't Pay Child Support. Discussion Paper 00-07. Washington, D.C.: The Urban Institute, 2000
- Therborn, Göran: The Politics of the Childhood: The Rights of Children in Modern Times. Teoksessa: Castles, Francis (toim.): Families of Nations. Dartmouth: Aldershot, 1993
- Uunk, Wilfred: The Economic Consequences of Divorce for Women in the European Union: The Impact of Welfare State Arrangements. European Journal of Population 20 (2004), 251–285.